

RECENSIES

Henk Boels (ed.), *Overheidsfinanciën tijdens de Republiek en het Koninkrijk, 1600-1850* (Hilversum: Verloren, 2012) 236 p. ISBN 978-9087-042486.

Overheidsfinanciën tijdens de Republiek en het Koninkrijk, 1600-1850 is de derde bundel van de Stichting Geschiedenis van de Overheidsfinanciën, en volgt daarmee de veel geraadpleegde werken *Doel en middel* (1995) en *Steden en dorpen in last* (1999). De bundel bevat een achttal bijdragen. Vijf daarvan beslaan de periode van de Republiek, de overige de periode van de Bataafse omwenteling tot de eerste helft van de negentiende eeuw.

Wietse Veenstra en Arjan Otte openen het geheel met een knap overzicht van de evolutie van de admiraliteitsfinanciën van Zeeland van 1597-1795. Aan de hand van veel cijfermateriaal nuanceren zij het beeld dat de Admiraliteit van Zeeland vanaf het eind van de Spaanse Successieoorlog financieel in deplorabele staat zou hebben verkeerd. Een positiever beeld van de achttiende eeuw, traditioneel beschouwd als periode van stagnatie en corruptie, kenmerkt ook andere bijdragen. Pieter Wagenaar spreekt in dit verband van 'kleine veranderingen met grote gevolgen'. Hoewel pogingen om financiële centralisatie door te voeren op het federale en inter-provinciale niveau strandden, blijken op het concrete beleidsniveau wel degelijk successen te zijn geboekt in het creëren van beter staatstoezicht op de inning en besteding van belastinggeld. Hiermee werd de basis gelegd voor meer systematische hervormingen aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw.

Zoals te verwachten valt voor een bundel als deze spelen de verhoudingen tussen centrale overheid en lokale bestuursorganen een prominente rol. De bijdrage van Henk Boels richt de aandacht op een korte episode aan het eind van de zeventiende eeuw, toen tussen de stad Groningen en de Ommelanden een hoogoplopend conflict uitbrak over de benoeming van een secretaris van de provinciale rekenkamer. Op voor de Republiek karakteristieke wijze leidde deze competentiestrijd tot een verlamming van de lokale besluitvorming, waaronder ook die over de provinciale goedkeuring voor legeruitbreiding. Daarmee werden ook de Stadhouder en de Staten Generaal partij in het conflict. Interventie van de Staten Generaal in lokale structuren komt ook prominent terug in de artikelen van Ton Kappelhof en Eduard Dormans. Beide hebben betrekking op het achttiende-eeuwse financiële bestuur in de Generaliteitslanden (respectievelijk de Meierij van 's-Hertogenbosch en de Staatse Landen van Overmaze). Kappelhof laat zien hoe een gebrek aan kwantitatieve gegevens in de rapporten van lokale ontvangers aan Den Haag bijdroeg aan de vorming van een zwartgallig beeld van de lokale economische toestanden, terwijl de welvaart in de Meierij groeide. Een 'statistische revolutie' aan het eind van de achttiende eeuw was nodig om belastingheffing beter te doen aansluiten bij de reële financiële draagkracht van de regio. Dormans laat echter zien dat ondanks dergelijke problemen in de informatievoorziening de financiële veerkracht van Staats-Overmaze rond de Oostenrijkse Successieoorlog groot was.

De drie bijdragen aan het slot van de bundel beschrijven aspecten van de moeilijke overgang van federale Republiek naar eenheidsstaat. Victor Enthoven gaat in op de nationale heffing op inkomen van 1798. Zijn artikel is voornamelijk beschrijvend, waarmee over een aantal inhoudelijke problemen wat achteloos heen wordt gestapt. Terwijl Enthoven in zijn inleiding de nationale heffing bombastisch neerzet als ‘de eerste algemene en werkelijke “nationale” belasting’, noemt hij elders in het artikel terloops dat hier eigenlijk geen sprake was van een belasting in de ware zin van het woord, maar van een verplichte lening. Dat het met de unificatie van de staatsfinanciën in werkelijkheid niet zo hard ging onderstrepen ook de bijdragen van Jan Postma over de tiërcering van 1810 (de rentereductie op de staatsschuld tot eenderde van het oorspronkelijke niveau), en van Hugo Landheer over de oude achterstallige betalingen die het Koninkrijk der Nederlanden decennia lang bleven achtervolgen.

Net als de twee eerdere uitgaven van de Stichting Geschiedenis van de Overheidsfinanciën bestrijkt deze bundel een groot aantal aspecten van de staatsfinanciën over een lange periode, en bevat daarmee veel nuttigs voor het historisch onderzoek naar de Nederlandse Republiek en haar opvolger. Helaas gaat de breedte op belangrijke punten ten koste van de diepgang. Vooral het ontbreken van een of meerdere heldere overkoepelende vragen en van een inleiding die de bundel voorziet van de nodige historiografische inbedding zorgt ervoor dat de verschillende bijdragen nogal eens blijven hangen op het niveau van aardige inkijkjes in lopend bronnenonderzoek.

Hoewel veel van de afzonderlijke bijdragen de moeite waard zijn, blijft de bundel als geheel daardoor onbevredigend. Het ontbreken van een vergelijkend perspectief zorgt ervoor dat de grote vragen niet alleen onbeantwoord blijven, maar meestal in het geheel niet gesteld worden. Was de financiële greep van de Staten Generaal op de Generaliteitslanden nu groot of klein, als we die plaatsen in de context van achttiende-eeuwse problemen van staatsvorming? En hoe aanzienlijk waren de Nederlandse achterstallen eigenlijk, als in Groot-Brittannië alleen al de admiraliteiten begin negentiende eeuw te maken hadden met 80 miljoen pond aan niet gesloten rekeningen? In hoeverre is er in de verhouding tussen lokale en landelijke financiën sprake van een echte omslag met het einde van de Republiek, en in hoeverre van een voortzetting van eerder ingezette trends? De ingevoerde lezer kan de nieuwe inzichten in de afzonderlijke bijdragen wel ontwaren, maar een minimum aan redactionele sturing had kunnen helpen deze inzichten naar de oppervlakte te brengen.

Pepijn Brandon
Universiteit van Amsterdam

Jane Whittle & Elizabeth Griffiths, *Consumption and Gender in the Early Seventeenth-Century Household. The World of Alice Le Strange* (Oxford: Oxford University Press, 2012), xvii+266 p., ISBN 978-0-19-923353-3.

Aan de hand van de huishoudjournalen van Alice Le Strange voor de periode 1610-1653, reconstrueren Whittle en Griffiths het gezinsleven van Alice en haar man Hamon, *gentry* op het Engelse platteland van Hunstanton, fysiek en mentaal gelegen tussen Londen, Norwich en King's Lynn. Deze ‘holistic reconstruction of consumption patterns’ (p. 239) onderzoekt consumptie als proces, en wel in relatie tot het al